

Projektas APRICOT:
Mokomės būti ir (su)gyventi besikeičiančiame
laike: dėmesingos tėvystės ugdymo programa

Medijų raštingumo programa ir medžiaga suaugusiųjų švietėjams

5 priedas. Saugus elgesys naršant

Europos Komisijos parama šio leidinio rengimui nereikia pritarimo jo turiniui, kuriame pateikiama autorių nuomonė, todėl Europos Komisija negali būti laikoma atsakinga už informaciją panaudotą šiame leidinyje.

Šį intelektualinį produktą sumanė ir parengė strateginių partnerystės projekto APRICOT komanda.

Projekto koordinatorius – VšĮ *Šiuolaikinių didaktikų centras* (Lietuva)

Projekto partneriai:

Apricot Training Management Ltd. (Jungtinė Karalystė)

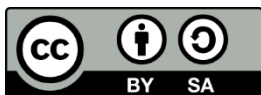
ItF Institut Kassel e.V. – Frauencomputerschule (Vokietija)

Planeta Ciencias (Ispanija)

Redakcijos koordinatorė: Daiva Penkauskienė

Rengėjai: Hilary Hale, Beate Hedrich, Betül Sahin, Alejandra Goded, Anca Dudau, Daiva Penkauskienė

Redakcinė kolegija: Sophy Hale, Seda Gürcan, Konrad Schmidt, Cihan Sahin, Josafat Gonzalez Rodriguez, Roc Marti Valls, Virgita Valiūnaitė

Šis darbas yra licencijuotas Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 tarptautine licencija. Norėdami peržiūrėti šios licencijos sąlygas, apsilankykite

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/> arba siųskite laišką Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, JAV.

Metai, mėnuo: 2021 lapkritis

Turinys

5 priedas. Saugus elgesys naršant	3
1. Patikimo interneto šaltinio savybės [1]	3
2. Pavojų atpažinimas ir jų išvengimas	4
3. Teisės internete.....	4
4. Išlaidų sąštai: reklama.....	5
5. Priklausomybė nuo interneto.....	5
6. Privatumas	5
7. Slapukai	5
8. Rekomendacijos tėvams	6
Šaltiniai	6

5 priedas. Saugus elgesys naršant

1. Patikimo interneto šaltinio savybės [1]

1. Paieškos sistemoje, pvz., „Google“ paieškoje, įvedamas ieškomos svetainės pavadinimą. Remiantis gautais paieškos rezultatais, galima priimti preliminarų sprendimą. Vartotojų vertinimai ir jų tarpe populiarios svetainės rodomos aukščiau esančiuose paieškos rezultatuose. Peržiūrėkite atsiliepimus bei vertinimus ir iš šaltinių, nesusijusių su svetaine.

2. Jei svetainė prasideda „https“, ji paprastai yra saugesnė ir todėl patikimesnė nei puslapis su „http“. Nepaisant to, „https“ ryšys visgi gali būti nepatikimas. Geriausia patikrinti, ar svetainė naudoja kitas priemones. Svarbu įsitikinti, kad būtent svetainės mokėjimo puslapis yra „https“ puslapis.

3. Saugiose svetainėse kairėje svetainės adreso (URL) pusėje rodomas užrakto / žalio užrakto simbolis. Adreso juostoje galima patikrinti svetainės saugos būseną. Spustelėjus spyną, galima gauti daugiau informacijos apie svetainę, pvz. Sertifikavimą ir naudojamą šifravimo tipą.

4. Net ir nustačius, kad ryšys yra saugus, reikia atkreipti dėmesį į šiuos įspėjamuosius ženklus:

- Pasikartojantys brūkšniai ar simboliai domeno (domain) pavadinime.
- Domenų vardai, imituojantys tikras kompanijas (pvz., „Amaz0n“ arba „Nike Outlet“).
- Atskiri puslapiai, kuriuose naudojami patikimų puslapių šablonai (pvz., „visihow“).
- Domenų galūnės, tokios kaip „.biz“ ir „.info“. Šios svetainės paprastai nėra patikimos.
- Taip pat, svarbu žinoti, kad „.com“ ir „.net“ yra lengviausiai gaunami domenų vardai, nors jie nebūtinai yra abejotini. Tačiau jie nėra tokie patikimi, kaip svetainė, kurios domenas baigiasi „.edu“ (švietimo įstaigoms) arba „.gov“ (vyriausybė).

5. Svarbu atkreipti dėmesį į kalbą svetainėje. Daug neteisingai parašytų (arba trūkstančių) žodžių, daug gramatikos klaidų ar keistai suformuluoti sakiniai rodo, kad puslapis nėra patikimas. Reikėtų abejoti tokiais puslapiais, net jei techniniu požiūriu svetainė atrodo profesionaliai.

6. Skelbimai / reklamos taip pat gali nurodyti abejotinas svetaines. Reikia būti atsargiems, jei pastebimi šių tipų skelbimai:

- Skelbimai / reklamos, užimančios visą puslapį.
- Skelbimai, kuriuose, prieš tęsiant, reikia užpildyti apklausą (arba padaryti ką nors kita).
- Skelbimai / reklamos, kurios nukreipia į kitą puslapį.
- Suaugusiems skirta arba įžeidžianti reklama

7. Būtina įsitikinti, kad svetainėje yra „Kontaktų“ puslapis. Dauguma svetainių turi kontaktų puslapį, kuriame galite susisiekti su svetainės savininku. Jei įmanoma, reikia paskambinti nurodytu numeriu arba parašyti nurodytu el. pašto adresu, kad būtų galima įsitikinti svetainės patikimumu. Jei svetainėje nėra kontaktinio puslapio, tai yra tiesioginis įspėjamasis ženklas.

8. Norint sužinoti, kas užregistravo svetainės domeną, galima naudoti puslapį „kas yra kas“. Anksčiau visi domenai turėjo turėti asmens ar įmonės kontaktinę informaciją. Šią informaciją galima rasti daugumoje domenų registravimo svetainių arba adresu <https://whois.check->

[domain.net//](https://www.domain.net/) (anglų kalba: <https://who.is/>). Tačiau dėl Europos bendrojo duomenų apsaugos reglamento (ES-BDAR), pateikus užklausą, rodoma tik domeno būseną.

9. Trūkštami arba neišsamūs duomenys taip pat yra indikacija. Remiantis Telemedijų Akto 5 straipsniu, komerciniai paslaugų teikėjai privalo nurodyti savo pavadinimą ir adresą, o juridinių asmenų atveju – teisinę formą. Kiekvienas asmuo, savo svetainėje rodantis bent vieną apmokėtą skelbimą / reklamą, turi būti laikomas komerciniu teikėju.

10. Išdėstymas [2] ir navigacija gali taip pat rodyti abejotinę teikėją. Patikimos svetainės paprastai turi aiškų ir glaustą išdėstymą, o navigacija leidžia greitai ir, iš esmės, intuityviai orientuotis svetainėje. Dėl painaus svetainės išdėstymo galima spustelėti nuorodą, už kurią imamas mokestis. Todėl svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, ką sako intucija.

Nespauskite nuorodų iš nežinomų ar abejotinių šaltinių! Siųskitės tik iš saugių šaltinių!

2. Pavojų atpažinimas ir jų išvengimas

Interneto keliami pavojai dažnai yra nepakankamai įvertinami. Šie pavojai gali turėti rimtų neigiamų padarinių, ypač mažesniems vaikams. Ypatingai didelį pavojų kelia anonimiškumas. Internete galima kurti kitokią tapatybę. Suaugusieji pokalbiuose gali apsimesti vaikais ar paaugliais ir bendrauti su vaikais. Nepilnamečiai gali tapti (seksualinio) priekabiavimo aukomis. Jei smurtautojas įtikina nepilnamečius atsiųsti netinkamas savo nuotraukas arba susitikti su nepažįstamu asmeniu, tai gali būti labai pavojinga.

Viena iš šio anonimiškumo pasekmių gali būti patyčios internete, *sekstingas* (nepadoraus turinio žinutės) ir neapykantos kurstymas. Deja, nėra jokių filtrų ar programėlių, apsaugančių nuo to. Tėvų ir vaikų kritinis mąstymas ir medijų kompetencija yra ypač svarbūs tokiose situacijose.

3. Teisės internete

Labai lengva iš interneto kopijuoti tekstus, atsisiųsti muziką ir filmus ar naudoti svetimą nuotrauką. Tačiau tai nėra teisiškai leidžiama.

Jei norite publikuoti nuotrauką ar vaizdo įrašus internete, turite gauti visų nuotraukose ar vaizdo įrašuose esančių asmenų leidimą. Tai taip pat taikoma žmonėms, kurie buvo filmuojami ar fotografuojami tik iš nugaros arba buvo pakeisti naudojant filtrus.

Jei aptinkate savo ar vaiko nuotrauką, kurios buvo neteisėtai paskelbtos internete, turėtumėte jas išsaugoti kaip įrodymus ir paprašyti svetainės operatorių jas ištrinti.

Visos nuotraukos, muzika ar filmai yra saugomi autorių teisių. Jei kino filmų kopijos pateikiamos internete, jų atsisiuntimas ir platinimas taip pat yra neteisėtas, už tai galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Deja, daugelis žmonių to nelaiko vagyste, nes nieko fizinio nėra pavogta. Nepaisant to, tai yra intelektinės nuosavybės vagystė. Muziką / filmus galima siųsti tik iš legalių šaltinių, net jei jie paprastai nėra nemokami. Pavyzdžiui, Vokietijoje už autorių teisių pažeidimą gresia didelės baudos arba net laisvės atėmimas.

SVARBU: Pasitikrinkite autorių teises savo šalyje.

4. Išlaidų spąstai: reklama

Kitas pavojus yra reklama. Kartais reklamos iš karto nematomos programėlėse ar tam tikrose svetainėse. Neteisingai ar neapgalvotai spustelėję galite pasinaudoti pasiūlymais arba būsite paprašyti pateikti savo duomenis. Prenumeratos ar pirkiniai taip pat gali būti paslėpti už paspaudimo, pvz. skambučių melodijos ar fonai. Nemokamuose žaidimuose galima suaktyvinti papildomas mokamas funkcijas ar naujus lygius. Šie pirkiniai apmokestinami per jūsų mobiliojo ryšio tiekėją, vadinamąjį WAP (*Wireless Application Protocol*) atsiskaitymą. Nusikaltėliai taip pat labai dažnai naudojami tokia mokėjimo priemone, nes daugeliui vartotojų WAP atsiskaitymas nėra pakankamai aiškus.

5. Priklausomybė nuo interneto

Internetas siūlo labai daug paslaugų, kuriomis galima naudotis visą parą. Nėra skirtumo tarp dienos ir nakties. Bet jei praleidžiate per daug laiko skaitmeniniame pasaulyje, galite prarasti ryšį su realiu pasauliu. Svarbu atkreipti dėmesį į interneto naudojimo laiką ir parodyti gerą pavyzdį savo vaikams.

6. Privatumas

Kiekvienas turi rūpintis savo privatumu internete. Nuotraukos ar telefono numeriai per greitai bendrinami internete. Naudinga visada prisiminti posakį: „Internetas niekada nepamiršta“. Kiekvienas įkeltas turinys tikriausiai bus saugomas internete amžinai. Prieš keliant nuotraukas ar asmeninę informaciją, visada reikia pagalvoti, ar pašnekovui tikrai reikia šio turinio, ar vėliau neteks gailėtis, kad juo pasidalinta. Be tinkamo įvertinimo, negalima niekur įvesti savo adreso ar sąskaitos numerio. Blogiausiu atveju, toks turinys gali pareikalauti išlaidų ar padaryti neigiamą įtaką kad nors vėliau.

7. Slapukai

Slapukai yra tekstinė informacija, kurią naršyklė automatiškai išsaugo, kai lankomasi svetainėse. Slapukai yra asmeninė informacija (ir nustatymai) apie lankomas svetaines. Slapukai naršyklėje turi ir teigiamų, ir neigiamų aspektų. Jei tinklalapis dažnai naudojamas pakartotinai, slapukai yra naudingi, nes nebūtina kiekvieną kartą iš naujo prisijungti ir suvesti ilgų slaptažodžių lankomame puslapyje. Trūkumas yra tas, kad taip pat saugomi asmeniniai duomenys. Apsilankius internetinėje parduotuvėje, kurioje buvo peržiūrėtos prekės, vėliau atitinkamos reklamos bus pasiūlytos kitose svetainėse.

Kadangi slapukai turi ir privalumų, ir trūkumų, kyla klausimas „Priimti ar blokuoti slapukus? Nors slapukai ne visada yra naudingi, jie vis dar naudojami daugelyje sričių. Yra vadinamieji „stebėjimo slapukai“ ir „sesijos slapukai“. „Stebėjimo slapukai“ naudojami norint pereiti prie suasmenintos reklamos, o „sesijos slapukai“, naudojami, pavyzdžiui, internetinėje bankininkystėje, buvimo prisijungus metu. Kai tik vartotojas atsijungia, jie nedelsiant ištrinami. Daugelis internetinio turinio yra pagrįsti slapukų naudojimu. Kai kurie puslapiai gali būti naudojami tik ribotai arba beveik visai negali būti naudojami be slapukų.

Naršyklės nustatymuose slapukai gali būti visiškai užblokuoti arba leidžiami: 1) tik tie, kurie yra iš aplankytų svetainių, 2) visi be išimties. Trečiųjų šalių slapukai gali būti blokuojami nedvejojant.

Leisti slapukus iš aplankytų svetainių yra „sveika“ pusiausvyra tarp privatumo ir naudos iš jų priėmimo.

8. Rekomendacijos tėvams

Visi šie pavojai atgraso žmones nuo naudojimosi internetu. Galima būtų uždrausti vaikams naudotis internetu. Tačiau tai neįmanoma, nes internetas tapo neatsiejama mūsų kasdienio gyvenimo dalimi. Tai neturi ir prasmės. Internetas supaprastina dalykus ir suteikia daug privalumų. Bet ar tėvai gali susidoroti su jo pavojais?

Viena rekomendacija, kaip tai spręsti, būtų pasiūlymas derinti techninius apribojimus (žr. 7.2 skyrių) ir tėvų švietimą. Tačiau apribojimai taip pat turi savo ribas, todėl svarbu stiprinti vaikų medijų raštingumo kompetenciją.

Norint sustiprinti medijų raštingumo kompetenciją ir ugdyti vaikų sąmoningumą, reikia suprasti vaikų pasaulį:

- kokias programėles naudoja vaikas?
- kaip jis / ji dorojasi su šiomis programėlėmis?
- kokius žaidimus jis / ji mėgsta žaisti?
- kokie serialai / filmai jį / ją domina?

Į šiuos klausimus galima geriausiai atsakyti, kai tėvai rodo vaikams savo susidomėjimą skaitmeninėmis tendencijomis. Vaikas turėtų galėti laisvai ir be baimės parodyti ir paaiškinti, ką daro internete. Būtų klaida tėvams sekti savo vaikus socialiniuose tinkluose arba kartu bandyti įveikti kompiuterinio žaidimo lygį.

Pačių tėvų elgesys medijų atžvilgiu yra šablonas vaikams. Tėvai neturėtų praleisti visą dieną prie televizoriaus ar naudodamiesi išmaniaisiais telefonais. Jei medijų naudojimas vaidina labai svarbų vaidmenį tėvų gyvenime, vaikas save orientuos atitinkamai.

Tėvai neturėtų burtis, kai vaikas jau pateko, pvz., į išlaidų spąstus. Jie turėtų teikti prevencinę pagalbą. Jie turėtų pasikalbėti su vaiku apie aukščiau minėtus pavojus internete ir pateikti praktinių, vaikui suprantamų pavyzdžių. Tėvai turėtų skatinti vaiką kritiškai išnagrinėti turinį ir netikėti viskuo, ką galima perskaityti platformose ar svetainėse. Vaikai realiame gyvenime mokosi, kaip elgtis su kitais žmonėmis. Būtent šie socialiniai principai galioja ir skaitmeniniame pasaulyje.

Tėvai turėtų būti pirmieji, kuriems vaikas patiki tai, kad jis nesijaučia saugus arba yra kitų puolamas. Tėvai yra svarbiausi vaiko patikėtiniai.

Šaltiniai

[1] <https://de.wikihow.com/Herausfinden-ob-eine-Webseite-seriös-ist> from 26.05.2020.

[2] <https://karrierebibel.de/unseriose-webseiten-erkennen/#Unserioese-Webseiten-erkennen> from 25.04.2020.